

²⁴ Книга реєстрації актів про смерть громадян м. Чернівці за 1927-1929 рр. – Державний архів Чернівецької області, Ф. 1245, Оп. 15. Спр. 90, Арк. 294.

²⁵ Leichenbegängnis Architekt Julius Bochner // Czernowitzer Allgemeine Zeitung. – № 7343. – 24 серпня 1929. – С. 3.

²⁶ Enthüllung einer Straucherbüste // Bukowiner Post. – № 2328. – 5 січня 1909. – С. 3.

²⁷ Die Grundsteinlegung des Bahnhofneubaues // Bukowiner Post. – № 1970. – 18 вересня 1906 – С. 1-3.

²⁸ Die Eröffnung des Aufnahmegebäudes // Bukowiner Post. – № 2468. – 2 грудня 1909 – С. 3.

²⁹ Wie der Staat baut // Bukowiner Post. – № 2675. – 11 квітня 1911. – С. 1-2.

³⁰ Das neue Finanzgebäude // Bukowiner Post. – № 2848. – 20 травня 1912 – С. 5.

УДК94(477.85)“1918/1940”:323.28

© Володимир Пушкарєв (Чернівці)

ДІЯЛЬНІСТЬ РУМУНСЬКОЇ ПОЛІЦІЇ ІЗ ЗАПОБІГАННЯ ВИСТУПАМ РАДИКАЛЬНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА БУКОВИНІ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

У даній статті автор розкриває процес створення та діяльності на Буковині румунських правоохоронних органів, спрямований проти комуністичних та гартистських організацій. Автор досліджує умови формування місцевих радикальних організацій та розглядає заходи, які проводила поліція щодо запобігання їх антидержавній діяльності на території краю.

Ключові слова: державна безпека, королівська Румунія, правоохоронні органи, Комуністична партія Румунії, політична поліція, радикальні організації, міжвоєнний період.

Пушкарєв В.

Деятельность румынской полиции по предупреждению выступлений радикальных организаций на Буковине в межвоенный период

В статье автор раскрывает процесс создания и деятельности на Буковине румынских правоохранительных органов, направленный против коммунистических и гартистских организаций. Автор исследует условия формирования местных радикальных организаций и рассматривает мероприятия, которые проводила полиция относительно предотвращения их антигосударственной деятельности на территории края.

Ключевые слова: государственная безопасность, королевская Румыния, правоохранительные органы, Коммунистическая партия Румынии, полиция, радикальные организации, междувоенный период.

Puschariov V.

The practice of the romanian police from preventing statements of the radical organizations in Bukovina in the interwar period

In this article an autor exposes the process of forming and activity Romanian police in Bukovina directed against communist end guardsmen organizations. The autor research condition of forming local radical organizations considers measures which leded police from preventing antistate activiti on territories of the region.

Key words: State security, Royal Romania, law enforcement, Communist party of Romania, police, radical organizations, interwar period.

Міжвоєнний період позначений особливою роллю, яку відігравали правоохоронні органи у політичному житті королівської Румунії. Питання державної безпеки в діяльності поліції в цей період займало важливе місце. Держава приділяла доволі багато уваги розвитку правоохоронних органів. Звичайно, окрім цього, вони виконували обов'язки органів правопорядку, забезпечуючи безпеку громадян Румунії, та вели боротьбу з кримінальними правопорушеннями.

Другою стороною діяльності правоохоронних органів стала боротьба проти загрози політичному ладу країни та діючій владі. Таким чином, діяльність поліції та жандармерії спрямовувалась на аналіз ситуації в країні і боротьбу з політичними правопорушеннями. Потреба в таких діях пояснювалася необхідністю боротьби проти організацій лівого та праворадикального спрямування.

Актуальність пропонованого дослідження визначається потребою у вивченні даної проблематики. Наукова актуальність зумовлена відсутністю в сучасній історичній науці спеціальних праць, в яких висвітлювалася б специфіка організації та діяльності правоохоронних органів як органів контролю за дотриманням правопорядку та втіленням у життя державної політики як у містах, так і у сільських громадах.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі комплексного дослідження історичних документів та матеріалів проаналізувати діяльність поліції із запобігання виступам радикальних організацій у міжвоєнний період. Ці заходи поліції були спрямовані на збереження існуючого ладу в країні.

Діяльність правоохоронних органів королівської Румунії у міжвоєнний період малодосліджена. В сучасній українській історіографії вона обмежується лише окремими згадками або спогадами очевидців. Деякі моменти стосовно діяльності поліції згадуються в працях О. Добржанського¹, І. Піддубного².

В радянській історіографії, як і в сучасній українській, були відсутні будь-які базові праці з даної проблематики. Деякі аспекти діяльності правоохоронних органів все-таки згадуються радянськими

істориками в контексті висвітлення політичної історії міжвоєнного періоду. Це, зокрема, праці В. Курилф,³ Г. Піддубного⁴. У радянській і сучасній українській історіографії зберігається здебільшого негативна оцінка діяльності румунських правоохоронних органів, які характеризуються як “каральні”.

Вивченням питання діяльності правоохоронних органів у міжвоєнний період останніми роками зацікавились і румунські дослідники. В сучасних румунських працях, які присвячені цій проблемі, основний наголос робиться на історичних аспектах становлення та організації діяльності правоохоронних органів у міжвоєнний період. Особлива увага звертається на законодавче регламентування, структурну організацію та кадрове забезпечення силових структур. Але, на жаль, і румунські історики мало уваги приділяють питанням вивчення процесів практичної діяльності правоохоронних органів у міжвоєнний період.

Входження Буковини до складу Румунії призвело до поширення на цю територію діяльності правоохоронних органів країни. Правоохоронні органи королівської Румунії займають важливе місце в історії краю. Особливу роль відіграла таємна політична поліція. Помітний відбиток вона залишила в історії політичного життя Буковини. Власне вона мала на меті запобігати та усувати будь-які прояви антидержавної діяльності на території королівства.

Географічне розташування краю робило його вразливим перед загрозою проникнення різного роду радикальних політичних впливів. Тому майже протягом усього міжвоєнного періоду тут простежується певна напруженість, яка зводилась до протистояння між поліцією та різними політичними силами. Але, якщо говорити в цілому, такі процеси характерні для всієї території Румунії міжвоєнного періоду з різницею лише в часі.

Для зміцнення позицій представників румунського уряду на Буковині були жорсткі методи управління, основним з яких стало введення стану облоги на території краю. Таким кроком було заборонено проведення зборів, обмежено пересування громадян, заборонено носіння зброї, запроваджено цензуру преси, трибунал.⁵

З цією метою вже в грудні 1918 р. було прийнято рішення, яке зафіксували королівським декретом від 29 січня 1919 р., про створення центральної служби державної безпеки.⁶ Нею керував Генеральний субінспектор з центром у Чернівцях та п'ятьма спеціальними відділами служби безпеки, з яких три припадали на північну частину Буковини. Боротьба зі злочинністю на селі покладалася повністю на плечі жандармерії (сільську поліцію).⁷ Королівським декретом № 1198 було прийнято рішення уніфікувати діяльність жандармерії Буковини із загальнорумунською. Процес створення та діяльності жандармерії на Буковині почав регламентуватися румунським законом від 15 листопада 1918 р. “Про створення корпусу сільської жандармерії Румунії”.⁸

Від самого початку організації правоохоронних органів на території краю на них покладалася завдання здійснення контролю за утворенням і функціонуванням засобів масової інформації, політичних партій, культурних організацій.⁹ До того ж кожній прикордонній префектурі в грудні 1919 р. були розіслані накази про щоденну передачу повідомлень стосовно ставлення місцевого населення до нової адміністрації.¹⁰ Як свідчать документи, така необхідність була викликана встановленням нагляду над місцевим населенням, щоб запобігти проникненню в його середовище більшовицької пропаганди.¹¹ Адміністративні чиновники і голова Чернівецької поліції зобов'язані були передавати щоденні рапорти міністру-делегату румунського уряду Я. Флондору про настрої населення.¹²

Чітко контролювалось поліцією пересування населення всередині краю, щоб запобігти нелегальному проникненню іноземців, особливо з території України. Якщо траплялись такі випадки, то в оперативному режимі ставили до відома керівництво поліції та сигуранци на місцях, потім інформація рапортувалась у Бухарест.¹³

Поліція взяла в свої руки контроль над усіма політичними організаціями Буковини. Причому вони не тільки контролювали, а й вели стеження за її членами. Особливу увагу поліція приділяла організаціям, спілкам інших національностей. Своїми діями вона намагалась контролювати громадську та політичну думку населення. Стеження було встановлено за театрами, кінотеатрами, ресторанами. Під жорстку цензуру потрапила преса.

Подібна ситуація загострила відносини у краї вже у перші роки румунського володарювання, що призвело до масових виступів, у тому числі й збройних повстань, з яких найбільшими були Хотинське (1919 р.), Татарбунарське (1924 р.) у Бессарабії та повстання 113 піхотного полку в Чернівцях (1919 р.).¹⁴

За таких обставин в урядових колах нерідко порушувалось питання вдосконалення законодавчого поля діяльності поліції. Але політична криза, в яку вступила королівська Румунія на початку 20-х років ХХ ст., та урядовий безлад не давали можливості це зробити. Уряди та їх партії: Націонал-

ліберальна, Народна Ліга, Цараністська, що змінювали одна одну при владі, широко практикували демагогічні обіцянки і реформи. Нерідко в передвиборчих агітаціях партій висувалось окреме положення та вимоги щодо зміни організаційної структури умов діяльності та підпорядкування правоохоронних органів.

У політичному житті краю в перше міжвоєнне десятиліття склалися кілька політичних напрямів. Вони були представлені Інтернаціональною соціал-демократичною партією Буковини, Комуністичною партією Буковини та Лігою націонал-християнського захисту. В обставинці повоєнної розрухи найкращі умови для розвитку своєї діяльності мали партії лівого радикального спрямування.

Ліворадикальні організації на Буковині були представлені Компартією Буковини (КПБ) та лівим крилом Соціал-демократичної партії Румунії. Початок діяльності Компартії Буковини припадає на початок 20-х років ХХ ст. Саме в цей період відбувається створення та діяльність перших комуністичних осередків. Існують розбіжності щодо виникнення і періоду діяльності Комуністичної партії Буковини. Зокрема, у статті К. Г. Ципка створення Комуністичної партії Буковини датується 1922 р., В. М. Курило відносить цю подію на кінець 1917 – початок 1918 р.¹⁵ Сучасний буковинський історик І. А. Піддубний стверджує, що комуністична організація на Буковині розпочала свою діяльність з 1918 р., але більш помітну роботу стала проводити у 20-х роках.¹⁶ Між науковцями існує розбіжність і в причинах зародження Компартії Буковини. Румунський історик В. Лівяну пов'язує її виникнення з діяльністю комуністичних груп Угорщини і Ардяла.¹⁷

Основним методом боротьби ліворадикальних організацій було поширення серед робітників та селян марксистсько-ленінської ідеології, демонстрації та страйки.

Тому, виходячи з цього, основне завдання, яке покладалося на правоохоронні органи у міжвоєнний період на території Буковини, полягало в тому, щоб запобігти виступам осередків радикальних організацій. Державна безпека мала бути досягнута в першу чергу через боротьбу з комуністичним рухом. У цьому відношенні завдання поліції та сигуранци на Буковині були схожі із завданнями поліції та сигуранци у Бессарабії. Варто зауважити, що заходи із запобігання та виявлення радикальних організацій на Буковині виявилися частково пов'язаними з діяльністю поліції та сигуранци на території сусідньої Бессарабії. В тогочасній пресі та серед громадськості Бессарабію називали “розсадником комунізму”, звідки на Буковину потрапляли всі комуністичні ідеї та агітація. Самі службовці відзначали, що загроза для безпеки Румунії йшла від біженців, які потрапили на територію Румунії з України. Регулярно румунський кордон пересікали псевдобіженці, до яких долучалися агенти, шпигуни та комуністичні кур'єри. Така ситуація в очах влади виглядала доволі загрозовою. Тому керівництво поліції та сигуранци вирішило провести ряд заходів, спрямованих на зміцнення оперативної та пошукової діяльності правоохоронних органів.¹⁸

Чим більше посилювався іноземний вплив на території Румунії, тим більше з'являлась гостра необхідність посилити безпеку та непорушність кордону висококваліфікованими, досвідченими кадрами з поліції та сигуранци. Ці люди мали бути знавцями своєї справи, вміти ефективно виконувати свою роботу. Роботу прикордонників, зазвичай, ще на початку 20-х років ХХ ст. виконували жандарми, які в більшості випадків не були достатньо кваліфікованими в цій справі, тому передбачалось створення спеціальних загонів прикордонників. Окрім них, мали діяти абсолютно секретно, незалежно від роботи прикордонників, агенти поліції та сигуранци. Особливо гостро це проявлялось на новоприєднаних територіях. Головним завданням агентів румунської поліції та сигуранци мало бути запобігання можливим злочинам, спрямованим проти існуючого ладу та порядку, проведення потужної аналітичної та розшукової роботи з виявлення іноземних шпигунів. Стосовно роботи в краї, то вона полягала в тому, щоб виявляти осередки радикальних організацій, вести спостереження за їх членами та політичними діячами, які проводять антиурядову політику. Але, незважаючи на велику кількість запобіжних заходів, політичні осередки, особливо радикального характеру, все одно виникали.¹⁹

На початку листопада 1918 р. було створено Компартію Буковини як крайової управи КП(б)У і обрано центральний комітет з п'яти чоловік на чолі з С. І. Канюком.²⁰ Перші комуністичні осередки діяли в м. Чернівці, Хотин, Заставна, Вижниця, у с. Мамаївці, Станівці. Значну роль у створенні цих осередків відіграли солдатські комітети, що існували у діючій російській армії, які контактували з місцевим населенням.

За цими осередками поліція вела справжнє полювання. Інформація про діяльність компартії, склад її членів збиралась і узагальнювалась агентами сигуранци і лише потім передавалась у квестуру поліції. Після цього поліція встановлювала стеження, яке завершувалось арештом. Як правило, навіть після такої процедури осередки не вдавалось одразу виявляти. При необхідності поліція могла вибити необхідну інформацію з арештованих.²¹ Так, особливої гостроти набрала в рамках Буковини роз-

права поліції з учасником підпільної комуністичної організації в с. Мамаївці І. Клевчуком. Арешт і слідство у його справі супроводжувалися публікаціями протесту у газеті українських соціал-демократів “Боротьба”, в якій, зокрема, намагалися подати весь процес як провокацію з боку поліції.

Для успішної боротьби з лівими радикальними організаціями уряд Румунії у 1924 р. прийняв закон, відомий під назвою “закон Мирзеску”, який фактично забороняв діяльність комуністичної партії. Закон передбачав ряд суворих покарань особам, які входили до складу компартії. Тільки за розповсюдження або зберігання агітаційних листівок чи марксистської літератури – загрожував штраф у розмірі 100 тисяч лейв та обмеження у громадських правах, десятирічне тюремне ув’язнення.²²

Цей закон остаточно підірвав і без того хиткі позиції Компартії Буковини. Упродовж 1922 – 1924 рр. переслідування були такими відчутними, що привели до утворення Закордонного комітету КПБ. Закон дав змогу розв’язати руки поліції, яка і без того фактично мала необмежені повноваження.

У квітні 1923 р., щоб не допустити демонстрацій, міністр внутрішніх справ видав наказ, яким зоб’язував поліцію та військові комендатури “вжити всіх необхідних заходів, щоб не допустити в день першого травня вуличних демонстрацій, проходження вулицями міста колон чи окремих груп з соціалістичними гаслами, плакатами або червоними прапорами”.²³

Також для того, щоб запобігти першотравневій демонстрації 1930 р., поліція напередодні провела облаву, внаслідок якої було заарештовано 40 чоловіків.²⁴ Світова економічна криза доволі сильно вдарила по економіці королівської Румунії, це, в свою чергу, відбивалось на стані населення, яке почало зубожіти. На початку 30-х років ХХ ст. країну охопили страйки та демонстрації. Нерідко ситуація доходила до збройних сутичок між робітниками та поліцією. На фоні соціально-економічних вимог усе частіше почали висуватися політичні, населення стало відкрито висловлювати своє невдоволення існуючою владою та ладом. За таких обставин по різних регіонах країни вводився облоговий стан.²⁵ У відповідь до закону про облоговий стан командування II армійського корпусу 13 лютого 1933 р. видало розпорядження про розпуск ліворадикальних організацій – КПП і Союзу комуністичної молоді, робітничого селянського блоку, МОДР, профспілок, що не входять у загальну конфедерацію праці, та інші. Були проведені масові арешти серед робітників. У лютому 1933 р. за комуністичну діяльність було заарештовано понад 120 чол., зокрема 40 в Чернівцях.²⁶

Користуючись дещо нестабільною ситуацією, компартія для прикриття своєї роботи та для відведення підозр з боку поліції використовувала різні організації та освітні товариства, такі як: “Визволення”, Міжнародна організація допомоги революціонерам (МОДР). В умовах підпілля і репресій ліві радикальні організації створювали різні молодіжні товариства, зокрема: “Друзі природи”, “Спілка червоних учнів”, “Червоний школяр”. Незабаром виникло об’єднання комуністичних груп студентів Чернівецького університету.²⁷

Поліція дуже активно стежила за тим, як протікало політичне життя краю. Особливо в поле зору потрапляли вищезгадані організації. Так, якщо у 1928 р. на Буковині було заарештовано і звинувачено в належності до ультралівих організацій 14 чоловік, то вже у 1929 р. – 71, у 1930 р. – 95, у 1933 р. – 436 чол. Арешти і облави часто супроводжувались побоями. Практичні методи ведення слідства не відрізнялись від інших аналогічних інституцій.

Специфіка роботи поліції, її діяльність нерідко ставали предметом обговорення в парламенті. Це стало стимулом для проведення поліцейської реформи в 1929 р. Королівський уряд планував реформувати поліцію та сигуранцу за західноєвропейськими зразками. Фактичним приводом для проектів перегляду місця поліції та сигуранци в політичному просторі країни стала низка скандалів навколо чинів відомства. Найбільшого розголосу набула справа Костянтина Тібаку – шефа бюро в дирекції генеральної сигуранци, який був урядовцем низки установ Бессарабії. Він був викритий у шпигунстві на користь СРСР. Згодом доволі гучна справа стосовно співробітника сигуранци в Чернівцях Тірона заслуговувалася парламентом, який ухвалив передати її до дисциплінарної комісії, зважаючи на винятковий характер припущених правопорушень.²⁸

Нова реформа мала побудувати роботу поліції за новими принципами, щоб відновити “добру славу” правоохоронних органів. Дирекцію поліції та сигуранци поділили на два відділи: відділ інформації та відділ контролю за іноземцями. До повноважень поліції та сигуранци, згідно з новим законом, входило: здобуття, аналіз та узагальнення інформації, отриманої від органів, відповідальних за державну безпеку; дослідження інформації із преси – як румунської, так і зарубіжної, що стосувалася державної безпеки з правом заборонити її розповсюдження; стеження за переміщенням і перебуванням іноземців на території Румунії з правом їх екстрадиції; організація заходів із збереження громадського порядку.²⁹

Окрім ліворадикальних організацій, поліція вела спостереження і за правими радикалами. На Буковині праворадикальні організації були представлені Лігою націонал-християнського захисту, “Залі-

зною гвардією” та українськими політичними організаціями. На засадах антисемітизму була заснована Націонал-християнська спілка, метою якої була боротьба всіма легальними засобами за підтримання румунських економічних, політичних і культурних інтересів проти євреїв. Створення Націонал-християнської спілки не було поодиноким актом. Так, у січні 1922 р. у Бухаресті було створено Соціал-християнську лігу, позиції якої теж були близькі до антисемітських. На відверто профашистських засадах була побудована Румунська національна фашина. Але профашистські тенденції в діяльності праворадикальних організацій найповніше проявлялися у створеній 1923 р. Лізі націонал-християнського захисту (ЛНХЗ), яка як партія остаточно оформилась у 1925 р. Створена партія користувалася підтримкою буковинців, про це свідчать парламентські вибори 1926 р. Якщо загальна кількість депутатів від депутатів ЛНХЗ в Румунії склала 10 осіб, то з них 4 депутатів були від Буковини і найвищий процент голосів зібрано в Кимпулунзькому повіті.³⁰

У подальший період ЛНХЗ із перемінним успіхом продовжувала брати участь у парламентських виборах. У цілому спад і зростання популярності партії можуть бути пояснені змістом її програми, прийнятої 18 вересня 1925 р. У програмі визначалося завдання партії в її діяльності із захисту конституційної монархії, підтримання національної єдності та виступу проти всіх видів класової боротьби.

Представники української молоді, носії націоналістичних ідей у 1930 р. заснували першу націоналістичну організацію – “Легіон українських революціонерів”. У 1934 р. українські націоналісти створили єдину організацію – Організація українських націоналістів південно-західних земель, яку очолював О. Зибачинський. Пропагандистську діяльність організація вела через газету “Самостійність”, яка оцінювалась румунською жандармерією як така, що підриває державну безпеку. Група українських націоналістів після виступу на Шевченківському святі у березні 1937 р. була засуджена до різних термінів тюремного ув’язнення, а газета “Самостійність” та журнал “Самостійна думка” були заборонені, що змусило націоналістів діяти виключно в підпіллі.³¹

На початку 30-х років Кароль II прагнув зробити правоохоронні органи головною опорою свого режиму. Він вдвічі збільшив штат поліції, жандармерії, паралельно модернізувалась і реорганізовувалась армія. Така необхідність пояснюється двома причинами: по-перше, посиленням лівих та праворадикальних організацій усередині країни, по-друге, небезпечною зовнішньополітичною ситуацією на міжнародній арені.³²

В 1931 р. на політичній арені Румунії з’являється “Залізна гвардія”. Позиції гвардійців були близькі до антисемітських. Вони прагнули встановити в Румунії політичну диктатуру на зразок НСДАП в Німеччині. На Буковині ця організація здобула популярність у Радівецькому та Сучавському повітах. Проти цієї організації виступав міністр закордонних справ Тітулеску, а уряд І. Дуки 9 грудня 1933 р. розпустив цю організацію. 29 грудня 1933 р. на нього був здійснений замах. Така подія підкреслила відсутність порядку в роботі поліції, яка виявилася неспроможною забезпечити безпеку перших осіб держави та назавжди закріпила за легіонерами асоціацію з терором проти існуючого ладу.³³

Протягом 30-х років ХХ ст. популярність залізної гвардії лише буде зростати. В програмі поруч з піднесенням “румунського народу” стояло завдання соціальної справедливості. Селянам обіцяли надати по півтора гектара землі на душу та скасування податків. Це і пояснює причини великої кількості голосів за цю організацію в повітах Буковини.³⁴

Варто вказати, що з усіх праворадикальних організацій, які існували на території Буковини, найбільше в поле зору поліції потрапляла “Залізна гвардія” та її філіали “Братство хреста”, “Думбрава рошіе” та “Білі орли”. Діяльність “Залізної гвардії” на території Буковини не була такою масовою, як в інших областях Румунії. Для кращої координації своїх дій на Буковині К. Кодряну поділив територію краю на трикутники. До кожного трикутника входило по три повіти, всього існувало 9 трикутників з 27 повітів. Наприклад, Ясси входив до трикутника “Свободи”, Радівці – у трикутник “Смерті”, в Путні діяв трикутник “Чорний”. Кожна з таких організацій у зоні своєї відповідальності мусила влітку 1932 р. провести хоча би один марш. У політичних агітаціях на Буковині легіонери в основному орієнтувались на сільське населення.³⁵

В серпні 1932 р. Міністерство внутрішніх справ в особі Н. Отеску робить першу спробу заборонити “Залізну гвардію”. Місцевим адміністраціям, поліції та жандармерії були розіслані секретні інструкції. Згідно з наказом, приміщення, в яких залізної гвардії проводили збори, закривались і встановлювалась охорона. Газети, агітаційні листівки та спеціальна література підлягали вилученню. Членам організації заборонили носіння зброї, за ними встановлювалось спостереження. Кожен шеф поліції ніс пряму відповідальність за громадський порядок та загальну державну безпеку на території, де розповсюджувалась його компетенція. Поліція створювала також спеціальні списки, до яких вно-

сили осіб, причетних до участі в праворадикальних організаціях. Станом на 1934 р. поліцією зареєстровано 51 чоловік, з них було заарештовано 7.³⁶

Деякі високопосадові особи з Кабінету міністрів для боротьби з комуністами використовували праворадикальні організації, зокрема “Залізну гвардію”. Прем’єр-міністр А. Войда Воевод всіляко підтримував легіонерський рух як метод боротьби з комунізмом, тоді як міністр внутрішніх справ А. Келінеску вимагав від поліції та жандармерії пошуку й знищення легіонерських осередків. Міністр внутрішніх справ Г. Міронеску денонсував загрозу з боку “Залізної гвардії” і розпочав під час перебування на посаді відкриту боротьбу проти залізногвардійців, при цьому маючи антикомуністичні погляди.³⁷ Видно, як влада балансувала, підтримуючи ультраправі рухи, не даючи можливості посилитись ліворадикальним рухам.

На тлі зростання соціальних протиріч влада вирішила провести ряд заходів зі зміцнення Міністерства внутрішніх справ як головної опори існуючого порядку. У 1931 р. поліція та сигуранца зазнає нових перетворень: було створено корпус детективів замість бригад сигуранци із завданням збору з усіх можливих джерел інформації, яка стосувалася національної безпеки держави, проведення профілактики і розслідування злочинів, які посягали на її безпеку. Завдання, які стояли перед корпусом детективів, на думку тогочасних науковців та практиків, не відповідали назві. До складу цього органу входили не лише детективи, а й агенти поліції.

Корпус детективів грав роль місцевого інформаційного органу поліції. Реорганізований орган поліції та сигуранци складався з чотирьох груп. Радикальними організаціями займались одразу дві групи з чотирьох. Перша група стежила за правими та ультраправими політичними силами, релігійними сетями, які офіційно не були визнані державою, друга група (мобільна група) контролювала діяльність із проведення різних злочинів, а з 1938 – 1940 рр. стежила за діяльністю єврейських організацій та комуністичної агітації.³⁸

В результаті реформи збільшується роль правоохоронних органів, проводиться їх належне фінансування, вони забезпечують сучасними технічними засобами та підвищується їхній професіоналізм. Поліція та сигуранца стають основним інформативним органом держави, девізом якого було “Знати все, бути повсюди та при цьому не виявляти себе”.³⁹

Попри успіхи в царині законодавчого оформлення на практиці справи складались інакше. В країні посилюється “реакція”. Кароль II використовував будь-яку можливість для встановлення свого авторитарного режиму. Політичні партії почали жорстоку боротьбу між собою за найбільші матеріальні переваги.⁴⁰ Члени праворадикальних організацій використовували невдоволення населення соціальним і економічним становищем у країні, спрямовуючи його у русло антисемітизму, тобто єврейських погромів.

Перемога націонал-лібералів на парламентських виборах у грудні 1933 р. вирішила подальшу долю розвитку легіонерського руху. Всі попереджувальні дії поліції, які були спрямовані на запобігання терористичної діяльності легіонерів, були марними. Неспроможність демократичних урядів Румунії вирішувати соціально-економічні проблеми призвели до небувалого росту популярності “Залізної гвардії” серед населення. Тому Кароль II на тлі швидкозмінної політичної ситуації почав проводити на деякий час лояльні кроки, спрямовані на припинення репресивних заходів проти легіонерського руху. Зокрема, їм було дозволено форми протесту, які порушували чинне законодавство (пересування в колонах, носіння зброї, публічне спалення демократичної преси).⁴¹ Така толерантна атмосфера з боку влади тривала недовго.

Чергові антидержавні виступи гардистів змусили владу в особі короля прийняти в квітні 1938 р. декрет про “Охорону порядку в державі”, який ставив поза законом легіонерів. У ході виконання цього закону на Буковині було розгромлено низку гвардійських організацій. Звинувачення партії “Все для країни” у спробі державного перевороту стало підставою для її ліквідації та переслідування всіх її організацій. У ході переслідування членів партії було розгромлено організацію “Братство Христа”, “Думбрава рошіе” в м. Сторожинець де було заарештовано 86 гвардійців, багато з них засуджено до грошових штрафів та різних термінів ув’язнення.

Новий 1938 р. ознаменувався не тільки репресіями, а й новою спробою реформування поліції. 18 червня 1938 р. вийшов закон “Про перехід повітової поліції під керівництво жандармерії”. З жовтня 1939 р. було засновано міністерство суспільного порядку, яке мало в своєму розпорядженні право керівництва поліцією та жандармерією. Цей інститут, будучи “диктаторським органом”, через короткий час був розформований (23 грудня 1939). Згідно з вищезгаданим законом, виконавчі функції керівника жандармського легіону розповсюджувались по всьому повіту.⁴² Але ця спроба поєднання двох структур себе не виправдала. В березні 1939 р. закон було анульовано, а поліція перепідпорядкована міністерству внутрішніх справ.⁴³

28 листопада 1938 р. легіонерами був здійснений замах на ректора Клузьського університету. Обурений король вирішив знищити лідера легіонерів. На нашу думку, цей замах був лише приводом для продовження політичних розправ. К. Кодряну вбили спеціально підготовлені жандарми під час транспортування з в'язниці Римніку Серат до Жілави в ніч з 29 на 30 листопада 1938 р.⁴⁴

Щоб помститися, легіонери здійснили замах на міністра внутрішніх справ А. Келінеску і вбили його. Кароль II у відповідь вдається до репресивних заходів, стративши більше, ніж 300 легіонерів, у тому числі лідерів “Залізної Гвардії”. В кожному повіті було вбито по 3-4 легіонери, а їхні тіла були виставлені на публічний огляд як пересторогу для громадськості, щоб вона знала, що може трапитися з кожним, хто посміє вступити в лави гвардії.⁴⁵ Такою ціною давався клімат “порядку та безпеки”, який Кароль II намагався встановити в боротьбі за консолідацію в рамках монархічного режиму. Цей клімат у результаті виявився нестабільним соціально-політичним фактором з катастрофічними наслідками як для престижу країни, так і для її суверенітету та територіальної цілісності.

Але як наслідок, в результаті радянських ультимативних нот від 26-27 червня 1940 р. і переходу Бессарабії та Північної Буковини до складу СРСР, король Кароль II відмовився від своїх прав на трон.⁴⁶

Внаслідок нових політичних відносин 6 вересня 1940 р. було сформовано уряд генерала І. Антоне-ску, який 14 вересня проголосив Румунію “Легіонерською державою”, розпочавши тим самим новий кримінальний, одіозний період в історії країни.

Отже, правоохоронні органи відіграли дуже важливу роль у міжвоєнній історії Буковини. Можна сказати, що поліція та сигуранца в основному справлялись з покладеними на них завданнями. До її безпосередніх функцій входило забезпечення цілісності та національного суверенітету від посягань внутрішніх та зовнішніх ворогів. Діяльність поліції була спрямована на подолання соціальних та політичних рухів, які виникали всередині держави (мається на увазі боротьба з ліворадикальними та праворадикальними організаціями). На Буковині пріоритетними завданнями для поліції та сигуранци було стеження за порушенням державного кордону, боротьба з антидержавними проявами і забезпечення втілення у життя політики румунізації краю.

Розвиток діяльності правоохоронних органів ішов у руслі змін у політичному житті країни, тому наприкінці 30-х років ХХ ст. правоохоронні органи підпорядковуються верхній владі, що стало невід'ємною рисою авторитарного режиму в Румунії та привело до більш жорсткого контролю за діяльністю правоохоронних органів на початку першого етапу Другої світової війни.

¹ Добржанський О., Макар Ю., Масан О. Хотинщина / О. Добржанський, Ю. Макар, О. Масан. – Чернівці: МБ, 2002. – 464 с.

² Піддубний І. Тенденції політичного та економічного розвитку Королівської Румунії у 20-х–30-х роках ХХ ст. / І. Піддубний: Конспект лекцій / Упор. та ред. С. Д. Осачука; Резюме нім. та англ. мов. – Чернівці: Зелена Буковина, 2005. – 328 с.

³ Курило В. У боротьбі за визволення. Революційно-визвольний рух на Буковині у 1922-1940 рр. – Львів, 1977. – С. 42.

⁴ Піддубний Г. Буковина. Її минуле й сучасне: Суспільно-політичний нарис із малюнками і мапою Буковини. – К.: Держвидав. України, 1928. – 256 с.

⁵ Державний архів Чернівецької області. (Далі – ДАЧО) / Циркуляри административним и политическим органам на Буковине об установлении надзора над лицами политически неблагонадежными, о предоставлении еженедельных рапортов о настроении населения. – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 16. – 1 арк.

⁶ Піддубний І. Політичне життя Буковини 1918-1940 рр. // Буковина 1918-1940 рр.: зовнішні впливи та внутрішній розвиток (Матеріали і документи) / Упор. та ред. С. Д. Осачука; Резюме на нім. та англ. мов. – Чернівці: Зелена Буковина, 2005. – С. 59.

⁷ Бажаємо до України / [Добржанський О. В., Старик В. П.]. – Одеса: Маяк, 2008. – С. 209; ДАЧО. / Указания командования 8-ой пехотной дивизии об организации жандармерии на Буковине и о мерах борьбы против проникновения Октябрьской социалистической революции. – Ф. 12. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 10; Nistor I. Zece ani de la unire. – Cernăuți: Glasul Bucovinei, 1928. – Р. 10.

⁸ Торончук І. Румунська жандармерія на Буковині у міжвоєнний період (1918 – 1940 р.).

⁹ Піддубний І., Торончук І. Структура та діяльність політичної поліції на Буковині у міжвоєнний період (1918-1940 рр.) / І. Піддубний, І. Торончук // Історична панорама. – Вип. 11. – 2010. – С. 2.

¹⁰ ДАЧО / Указание префекта Кицманского уезда о предоставлении сводок настроения населения. – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 19. – Арк. 2; ДАЧО / Ежедневные рапорты высшего командования жандармерии Буковины о происшествиях на территории Буковины. – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 43. – 30 арк.

¹¹ ДАЧО / Информационное сообщение Генерального субинспектора сигуранцы в г. Черновцы о деятельности социалистических организаций в г. Черновцы, о настроениях населения в Радауцком и Сучавском уездах. – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 36. – Арк. 1-2.

¹² ДАЧО / Циркуляри административным и политическим органам на Буковине об установлении надзора над лицами политически неблагонадежными, о предоставлении еженедельных рапортов о настроении населения. – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 1

¹³ ДАЧО / Информационное сообщение командованию 8-ой дивизии в г. Черновцы о предстоящим прибытии в Румынию группы жителей Болгарии с целью ведения подпольной революционной деятельности. – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 23. – Арк. 1; ДАЧО / Список иностранно-подданных лиц, проживавших на территории Буковины и Бессарабии, подлежащих выезду за границу. – Ф. 514. – Оп. 2. – Спр. 110. – 13 арк.

- ¹⁴ Боротьба трудящих Буковини за соціальне й національне визволення і возз'єднання з Українською РСР. 1917-1941. Документи й матеріали. – Чернівці: Облвидав, 1958. – С. 179
- ¹⁵ Курило В. В авангарді революційного руху трудящих (До 70-річчя утворення Компартії Буковини) / В. Курило // Український історичний журнал. – Х., 1988. – С. 15-26.
- ¹⁶ Піддубний І. Торончук І. Структура та діяльність політичної поліції на Буковині у міжвоєнний період (1918-1940 рр.). – С. 16.
- ¹⁷ Liveanu V. 1918. Din istoria luptelor revoluționare din România / V. Liveanu. – Bucurști, 1960. – P. 613
- ¹⁸ Husărescu Z.I. Mișcarea subversivă în Basarabia. – Chișinău, 1925. – P.12-13.
- ¹⁹ ДАЧО / Указання командования 8-ой пехотной дивизии об организации жандармерии на Буковине и о мерах борьбы против проникновения Октябрьской социалистической революции. – Ф. 12. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 12; ДАЧО. / Циркуляры полицейских органов о мерах борьбы с коммунистическим движением, о наблюдении за иностранными подданными, о мерах борьбы с украинскими националистами, о повышении в рангах жандармов. – Ф. 514. – Оп. 2. – Спр. 2. – Арк. 10.
- ²⁰ ДАЧО / Следственные материалы по делу жителей коммуны Мамашеть Кингука Ильи, Кудринского Николая и др. обвиняющихся в активной деятельности в рабочих коммунистических организациях Буковины. – Ф. 805. – Оп. 1. – Спр. 28. – Арк. 68.
- ²¹ ДАЧО / Циркуляры полицейских органов о мерах борьбы с коммунистическим движением, о наблюдении за иностранными подданными, о мерах борьбы с украинскими националистами, о повышении в рангах жандармов. – Ф. 514. – Оп. 2. – Спр. 2. – Арк. 20; ДАЧО / Циркуляры полицейских органов о мерах борьбы с коммунистическим движением, о запрете распространения литературы на русском языке, о предоставлении отпусков жандармам. – Ф. 514. – Оп. 2. – Спр.1. – 23 арк.
- ²² ДАЧО / Циркуляры полицейских органов, протоколы, рапорты и другое о розыске лиц, скрывавшихся от преследования. – Ф. 514. – Оп. 2. – Спр. 6. – 56 арк.
- ²³ ДАЧО / Копия приказа министерства внутренних дел о запрещении первомайских демонстраций. – Ф. 38. – Оп. 1. – Спр. 2682. – Арк. 7.
- ²⁴ Малишко В. До питання про розвиток революційного робітничого руху на Буковині під впливом Великого Жовтня / В. Малишко. – Т. 36: “Наук. зап. Чернівецьк. ун-ту”, 1957. – С. 62.
- ²⁵ Шевяков А. Экономическая и военно-политическая агрессия германского империализма в Румынию / А. Шевяков. – Кишинёв, 1963. – С. 76 – 78.
- ²⁶ Курило В. У боротьбі за визволення. – С. 66 – 67.
- ²⁷ Glasul Bucovinei // 8 august 1932. – 2 p.
- ²⁸ Кондратюк С. Формування румунського державного режиму в північній Буковині та в південній Бессарабії / С. Кондратюк // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності – № 7. – 2009. – С. 55 – 67.
- ²⁹ Hamangiu C. Codul general al României / C. Hamangiu. – Vol. XVII: Legi noi de unificare: 1929. – București: Edit. Librăria Universală, 1929. – P. 680.
- ³⁰ Піддубний І. Тенденції політичного та економічного розвитку Королівської Румунії у 20-х –30-х роках ХХ ст. – С. 5 – 7.
- ³¹ Піддубний І. Політичне життя Буковини 1918-1940 рр. //Буковина 1918-1940 рр.: зовнішні впливи та внутрішній розвиток (Матеріали і документи). – С. 71
- ³² Лебедев Н. Железная гвардия Кароль и Гитлер / Н. Лебедев. – М.: Междунар. Отношения, 1968. – С. 53.
- ³³ Istoria românilor, vol. VIII. – București: Edit. Enciclopedică, 2003. – P. 323.
- ³⁴ Піддубний І. Політичне життя Буковини 1918-1940 рр. //Буковина 1918-1940 рр.: зовнішні впливи та внутрішній розвиток (Матеріали і документи). – С. 70.
- ³⁵ ДАЧО / Дело по наблюдению за деятельностью румынской фашистской организации “Железная Гвардия”. – Ф. 38. – Оп. 3. – Спр. 7846. – Арк. 6.
- ³⁶ Там само. – Арк. 15.
- ³⁷ Istoria românilor, vol. VIII. – P. 323.
- ³⁸ Піддубний І., Торончук І. Структура та діяльність політичної поліції на Буковині у міжвоєнний період (1918-1940 рр.). – С. 11 – 12.
- ³⁹ Там само.
- ⁴⁰ Scurtu I. Istoria contemporană a României (1918-2004) / I. Scurtu.- București: Edit. Fundației „România de Măine”, 2004. – P. 39.
- ⁴¹ Nedelcu F. Viața politică din România în preajma instaurării dictaturii regale / A. Nedelcu.- Cluj: Ed. Dacia, 1973. – С. 41.
- ⁴² Lege pentru trecerea poliției judiciare sub conducerea jandarmeriei // Monitorul Oficial.- № 138, 20 iunie 1938.- p. 2936.
- ⁴³ Ibid. – P. 1046.
- ⁴⁴ Istoria Românilor. – Vol. VIII. – București: Edit. Enciclopedică, 2003. – P. 418.
- ⁴⁵ Там же.
- ⁴⁶ Лебедев Н. Крах фашизма в Румынии / Н. Лебедев. – М.: Наука, 1983. – 551 с.

УДК: 725.398.036.3 (477.85-25)

© Оксана Кравчук (Київ), © Ігор Піддубний (Чернівці)

ФУНКЦІОНАЛІЗМ У ГРОМАДСЬКИХ СПОРУДАХ ЧЕРНІВЦІВ: ДО ІСТОРІЇ ЗВЕДЕННЯ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО АЕРОВОКЗАЛУ

Автори статті розкривають умови побудови аеровокзалу Чернівецького аеропорту. Аналізується архітектурний стиль споруди, склад функціональних приміщень, умови діяльності аеропорту в 30-х роках ХХ ст.

Ключові слова: Чернівці, функціоналізм, аеропорт, авіаційне сполучення.

Кравчук О., Піддубний І.

Функціоналізм в общественных сооружениях Черновцов: к истории сооружения Черновицкого аэровокзала
Автори статті раскрывают условия возведения аэровокзала Черновицкого аэропорта. Анализируется архитектурный стиль сооружения, состав функциональных помещений, условия деятельности аэропорта в 30-е годы ХХ в.